

ЗЕМЕЛЬНА ВЛАСНІСТЬ КИЄВО-БРАТСЬКОГО БОГОЯВЛЕНСЬКОГО МОНАСТІРЯ У XVII ст.

Стаття присвячена проблемам ідентифікації правових надань на земельну власність Києва Братському Богоявленському монастиреві в період його становлення. Оригінали універсалів українських гетьманів, привілейпольських королів, грамотиросійських царів, а також копіїцих документів, їхніредакції тощо є предметомдослідження авторки.

Традиційно початком Братського монастиря вважають 14 жовтня 1615 р.— дати, що стоїть під відомою "дарчою" дружини мозирського маршалка Степана Лозки — Галдіки [1]. Як відомо, місце розташування двору, який згідно з цим документом пожертвувала Лозчина, був розташований між дворами: Василя Ходики Креницького, — київського вїйта, відомої особи в місті, власника багатьох дворів, комор, пляців на Подолі, що розташовувався на шляху "от ринку ку Днепрови", поруч з дворами Криштофа Золотаря й Петра Нечая, міщан, чїї двори також були на шляху від ринку до Дніпра (тобто паралельні дворові Ходики), з третьої сторони, від ринку — двір Соленка і четверта сторона даровизни розташовувалась "тилом в тин" двору "небіжчика Федора Миткевича".

Полеміка істориків протягом майже півтора століть так остаточно до кінця й не з'ясувала питання початку київського братства. Проте ще в минулому столітті автентичність цієї "дарчої" викликала великі сумніви. Дослідження С. Голубева, Н. Оглобліна, І. Каманіна, П. Куліша, О. Яблоновського, а в наш час — Я. Ісаєвича та З. Хижняк допіру не привели до остаточної твердженя. Головною причиною та наріжнимкамемдискусійнихмоментіввідсутність оригіналу "дарчої" Гулевичівни. Натомість пізніші копії та її різні редакції неодноразово наводили істориків на думку про їх сумнівне походження [2].

Аргументом на користь більш ранньої дати заснування братства є купча, оригінал якої також не зберігся (принаймні, досі не виявлений), про продаж київським зем'янином Андрієм Обухом та його дружиною Наталією Сверщовською у 1594р. "дворового места Сверчечковское ...,

которое дворовое место против дворов киевских мещанина Сидора и Телепника, а сеножать на оболоньи прозванием Сверщовская издавна ку тому дворовому месту належит: за тридцать коп литовских". Ця купча є складовою частиною пізнішої потверджувальної грамоти царів Івана та Петра Олексійовичів від 1694 р. 11-го січня [3], яка серед інших документів монастиря лише переказувала текст цієї купчої. Ця згадка про купчу була наріжним аргументом для багатьох вважати початок братства в Києві до початку XVII ст. [4]. Слід окремо зазначити, що згаданий документ стосується придбання Братського монастиря, якщо воно було насправді, у 1594 р., а підтверджувальна грамота на маєтки монастиря була видана йому майже на сто років пізніше. Цікавою деталлю царської грамоти є той факт, що підтверджувалися у власності монастиря двори, які були згадані у дарчій Гулевичівни як сусідні. Це двори: "Креницковський, Митковское, Созоновское" та кілька інших. Особливо цікавою є та обставина, що двір Федора Ходики Креницького опинився у володінні монастиря одразу після його вбивства та вбивства священика Івана Юзефовича, пароха Василівської (Трисвятительської) церкви козаками на початку 1625 р. Важко уявити, що двір міг бути проданий або подарований його власником зажиття.

Ще в дарчій Гулевичівни згадувався покійний сусіда двору Гулевичівни Федір Миткевич — його двір також підтверджується царями уже як власність монастиря у 1694р. Інші дворища — Созоновське, Оксаковське — ймовірно належали відповідно Созонові Балиці та Янові Аксаку, колишнім київським бурмистрові та судді, особам, чїї імена невдовзі щезли у зв'язку з козацькими заворушеннями.

Як впливає із зазначеного, згадана царська грамота є важливим джерелом до історії нерухомості монастиря, проте досить суперечливим щодо багатьох згаданих у ній надань і потверджень. Перераховані в ній документи відомі лише з її тексту і ніколи не були виявлені окремими документами. Суперечність щодо наступного у хронологічному порядку придбання двору "Кучинського" також є очевидною. Цитата купчої інокіні Параскеви Кучинської від 1621 р., наведена в цій грамоті [5], свідчить, що куплений він був "семестами тисячи коп". Ймовірно, що тут була припущена помилка писарем, оскільки сума у сімсот тисяч коп є нереальною для ціни двору, місцерозташування якого визначено: "в Києве, под горою, в Скольниках, против церкви Рождества Христова". Другий запис без вказівки дати про придбання двору "Кучинського", наведений дещо нижче у тій самій грамоті [6], свідчить, що куплений двір був у Катерини Кучинської і містився "под горою городою по улице, лежачий от церкви Рождества Христова к площади торговой". Припустити, що мова йде про два різних двори, хоч і розміщені поруч, не дозволяє загальний прикінцевий перелік дворів у грамоті, де "Кучинським" названий лише один двір.

Грамота перераховує також наступні набуття земельних ділянок монастирем, оригінали яких не збереглися: 1624 р.— продаж монастиреві дворів та лавок Луцією Митковичевою "два места лавочные, которые лежат близ церкви соборной киевской", 1628 р.— продаж козаком Петром Динькою (в грамоті — Динков) дворового місця по вул. Борисоглібській; "месце Сулимовское" було подароване Криштофом Сулимівським 1632 р. "проти церкви Миколи Доброго" і двір "з будованем на Криницькій землі" був подарований монастиреві міщанином Семеном Татариним. Перелік не містить лише двору, який, нібито, був придбаний монастирем 1629 р. навпроти Успенської церкви. Про цей акт є згадка у Закревського [7], але автор не вказав посилення.

Першим оригінальним документом, що зберегся до цього часу [8] і стосується братської власності на землю, є оригінал надання Братському монастиреві королем Владиславом IV права на церкви Трисвятительську (Василівську) та Воздвиженську у Верхньому місті разом з їхніми "приналежностями" від 12-го травня 1638 р. Наступний лист короля Владислава від 7-го червня 1640 р. остаточно закріпив володіння монастиря цими церквами [9]. На прохання ігумена Ігнатія Оксеновича-Старушича ці церкви, як такі, що "через немалий час порожні залишалися, а потім перейшли до рук світських попів і

привернені до приватної власності, в ніщо обернені і до остатку знищені", передані у власність обителі. Точної вказівки на маєтності цих церков королівський лист не подає. В ньому немає й згадки про фактичний стан володіння цими церквами в попередній період, окрім цитованої дефініції.

Згадка про Трисвятительську церкву у більш ранній період, в часи уніатської митрополичої адміністрації в Києві, міститься у листі князя К. Острозького, яким він затвердив Івана Мужилівського, колишнього острозького священика, на київського протопопа, і який доти був священиком церкви СВ. Миколи Десятинної. У 1605р. церкви Верхнього міста — собор. СВ. Софії, Трисвятительська (Св. Василя), Воздвиженська, були [10] відібрані ним, уже уніатським священиком, у попа Филипа Офанасовича за численні зловживання: порушення ведення церковних служб, продаж мармуру з собору, передачу срібного релікварію зі Св. Софії до приміщення київської ратуші тощо [11]. У 1616р. ця церква була пограбована разом з Воздвиженською церквою київським підвоеводою Михайлом Мишкою-Холоневським [12], а 1618 р. до замкової в'язниці тим самим Холоневським було посаджено священика-уніата Івана Юзефовича [13]. У 1620 р. згідно з записом у київських гродських книгах [14] офіційними владами церква була передана у володіння уніатської митрополичої адміністрації, зокрема, уніатському митрополичому наміснику Мартину Корсаку. У 1625-му р. настоятеля церкви Івана Юзефовича було вбито запорозькими козаками, а церква пограбована. У декреті комісарського суду від 21 січня 1626 р. храм знову передано до рук уніатів, при чому, було проведено процедуру опиту підданих щодо посесіта описано його стан "cerciew miurowana, juz miury opadli, zwierchu dranicami pokryta...", а після цього було введено у володіння уніатського митрополита Йосипа-Вельяміна Рутського [15]. У 1626 р. церква остаточно перейшла у володіння православних, оскільки була захоплена ченцями Михайлівського Золотоверхого монастиря, за якими стояв Іов Борецький [16]. Згаданий універсал Владислава IV від 1638р. фіксував фактичне володіння Братського монастиря згаданою церквою і підтверджував його, включаючи приналежні до церкви землі та населені пункти.

Царська грамота 1694р. уточнює земельну власність цих церков на підставі свідчення 1593 р. (!), коли "положил пред урядом королевским киевский священник нагорский Филип Афанасьев (Опанасович — Т. Л) листы урядников воеводства Киевского для подтверждения к церкви Трехсвятителей да Воздвижения Честного

и Животворящего Креста Господня на надежные вотчины" — озеро Василівське, Соколиний Ріг, Теремці, "нива за валом у Хрещатой долини". Оригінали цих листів "урядників київських" — це, ймовірно, надання цьому ж попові Филипу київських верхніх церков, що було записано в актах Литовської метрики 24 квітня 1574 р. [17].

Цитована царська грамота також збиває з пантелику щодо надання у володіння монастиря маєтків, які заповів митрополит Петро Могила. Помилково зазначена дата тестаменту митрополита — 1635р. Справжня його дата — 22 грудня 1646р. [18].

Петро Могила передав у володіння монастиреві хутір Позняківщина та половину хутора Напологів; у тимчасове користування монастиреві він заповів власність Києво-Печерського монастиря — села Вишеньки та Гнідин. Окрім того, на "колегію" Могила заповів село Опачичі, які він купив у землян Служок, і які повинен був у колегії викупити за 20 тисяч золотих його брат — молдавський господар Мойсей Могила.

Сам митрополит у своєму тестаменті застеріг від несправедливих зазіхань "неблагочестивих людей... при отшествії з цього світу начальників духовних". 3-го квітня 1648 р. печерський архімандрит Іосиф Тризна дав Братському монастиреві лист з гарантією права користування цими печерськими маєтками [19]. Свідками цього акту були київський воевода Адам Кисіль та каштелян Максиміліан Бжозовський.

Грамота також додає складнощів у локалізації двору Солениківського. Першого разу [20] цей двір згадується як такий, що був куплений Петром Могилою у вдови Федори Соленикової — "одною стороною к школам братским (!), другою — к богадельне того ж монастиря". Однак, у тестаменті Могили про цей двір нічого не сказано, другий раз двір Солениківський [21], згадано як такий, що був куплений самим монастирем у Федори Сергієвої Соленикової за тисячу золотих; його розміщення біля Житнього торгу дає підставу думати, що йдеться про два різних двори.

11 січня 1651 р. гетьман Богдан Хмельницький надав монастиреві маєток знищеного Київського домініканського монастиря с. Мостище. Оригінал цього документа не зберігся, проте сім збережених копій XVII—XVIII ст. у різних збірках [22] майже ідентично передають текст універсалу, в якому гетьман декларував, що ця маєтність дається монастиреві "для поправи и живления".

Володіння монастиря були збільшені Хмельницьким 9 січня 1656 р., коли універсалом гетьман надав Ксаверівку, Мухоїди, Плисецьке, Чорногородку, Сарновичі, Обиходи, Базар з угіддя-

ми [23]. Проте, втрата цих оригіналів монастирем під час війни (принаймні до 1659 р.), змусила адміністрацію шукати шляхів поновлень цих надань. Так, 3-го травня 1659 р. київський полковник Василь Дворецький підтвердив надання Богдана Хмельницького [24] на с. Мостище, ґрунти на Пріорці та на Сирці. При цьому варто зауважити, що ділянки землі на Пріорці та Сирці досі в жодному попередньому наданні монастиреві не зустрічалися.

Лист також додавав права на саму територію домініканського костелу та ґрунти, що йому належали в межах Києва "й за Києвом будучие, и принадлежности все, як то: недавно през тяхъ же ксендзовъ осаженное, а теперъ пустое село называемое Мостыще, надъ речкою Ирпинемъ, кґрунтъ ихъ увесь з борами и речкою Которемъ, зъ млынами всеми целыми и попаленными на речке Которе въ томъ же кґрунте будучими, зо всеми пожитками належачими...". Лист також додавав опис дукту цієї ділянки землі. Текст його цікавий також тим, що в ньому згадуються ґрунти згаданої Трисвятительської (Василівської) церкви в районі Сирця, біля бору. Напевне, саме через Трисвятительські володіння на Сирці зазначалися й братські.

Особливість згадки цієї церкви в листі Дворецького полягає в тому, що вона названа "церквою киевскою мескою презъ того жъ Сагайдачного уфундованное". Це єдина згадка подібного змісту, що вказує на безпосередній зв'язок між козацькими захопленнями верхніх київських церков та особою гетьмана Петра Сагайдачного. Факт "фундування" Василівської церкви Сагайдачним більше ніде в актових документах не зустрічається. В листі є також згадка про пожежу монастиря і школи в часи Визвольної війни (ймовірно, під час захоплення міста військами Януша Радивиля 1651 р.) і втрату попередньо цитованого універсалу гетьмана на ці володіння.

Трисвятительська та Воздвиженська церкви були у володінні монастиря до часів війни, і під час неї, принаймні, у 1650 р., коли адміністрація монастиря випросила у польського короля Яна-Казимира привілей на підтвердження прав на ці церкви, що традиційно до нього належали від часів унії [25]. Факт звернення до польського короля в часи війни, коли уряд Б. Хмельницького набув достатньої сили для здійснення земельних надань, є вельми показовим, оскільки традиція звернення до легітимної влади ігуменів Братського монастиря була започаткована ще Іовом Борецьким, коли в непевні часи присутності уніатської адміністрації, зі страху бути страченим козаками за проуніатські погляди, зважаючи на його присутність на переговорах з уніатами з 1620-го р., він лаштував човни на Москву, яка

була прихильною до нього та його сім'ї. Звернення до царського престолу було здійснене 1625 р., в часи розправ козаків над уніатами та київським війтом [26]. За інформацією Ю. Мицика [27], в цей час гетьманська булава перебувала з деякими перервами в руках Михайла Дорошенка. Принаймні, уцьому році були страчені у Трахтемирові згаданий війт і кілька уніатських священників, взяті козаками під час служби у Софійському соборі.

Наступні оригінали документів на володіння монастиря, що збереглися досьогодні, — грамота від 31-го грудня 1659 р. царя Олексія Михайловича про підтвердження володінь монастиря [28]. Згідно з текстом цього документа Іоаннікій Галятовський 1659 р. бив чолом цареві з проханням видати грамоту на підтвердження володіння монастиря на села Ксаверів та Мухоїди, "что было имъ даль митрополить Могила, а после ево дачи в нынешнее воинское время отняв у нихъ брать Могилинъ, продал было Сапеге".

Як видно з оригіналу тестаменту, Петро Могила не заповідав монастиреві Ксаверова та Мухоїдів. Ці села в часи Могили належали католицькій адміністрації.

Окрім Мухоїдів та Ксаверова, цар надавав у володіння Плисецьке та Чорногородку, неподалік Фастова, "порожнє місце Рильського" у Києві, "пляц, который взял было изменник Выговский", а також домініканський костел, "на строение церкви", тобто розібрання на цеглу.

Таким чином від часу Визвольної війни Братський монастир отримує нові володіння, які формуються за рахунок конфіскованих володінь католицької та приватної власності, яка відбиралася військовою владою і роздавалася з огляду на політичну ситуацію.

Диспозиція формуляру грамоти містить повторну згадку про Мухоїди та Ксаверів, однак у ній право на них обумовлене дещо несподіваними обставинами юридичного порядку. Фраза грамоти "буде у нихъ (у монастиря — Т. Л.) на те маестности есть привилія гетмана Богдана Хмельницького и впредь буде (?) спору и челобиття от казаков не будет и в роздачу не отдано, владеть велели". Таким чином, права володіння монастиря затверджувались за трьох умов: якщо монастир на ці маестности подасть універсал Богдана Хмельницького (умова "буде у нихъ" заперечує інформацію, подану про ці села у нарації грамоти, де основним документом на право володіння ними вказаний тестамент П. Могили), якщо не буде чолобиття від козаків, а також якщо вони вже комусь не роздані, — тільки за таких обставин право монастиря затверджувалося царем. Ця умова повторена ще раз у повторній диспозиції документа "местом (!) Савуровым

(Ксаверів — Т. Л.) та селом Мухоедами по привиліємъ гетмана Богдана Хмельницького".

За згадкою Н. Закревського [29], право обителі на ці маестки монастиря були підтверджені Юрієм Хмельницьким 6-го березня 1661 р., проте можливий факт фальсифікації потвердження аналогічно до випадку затвердження Юрієм Хмельницьким тестаменту Петра Могили на його звороті, як це процитовано у публікації в "Памятниках".

Практика звертання до польського короля за підтвердженнями власності була продовжена монастирем у часи Варлаама Ясинського. Ігумен і ректор був відзначений королем у привілеї від 25-го квітня 1670 р. [30], якого він надав з чолобиття і яке здійснив через печерського архимандрита Ігнатія Саковича В. Ясинський. У привілеї було застережено всі попередні надання, які були здійснені польськими королями. Згідно з традицією в ньому були потверджені і надання, здійснені також "князями руськими" — данина королівському праву подання, котрим користувалося не одне покоління королів і яке увійшло до формуляру королівських привілеїв. Вданому випадку це підтвердження від імені князівської влади було застережене даремно, оскільки Братська обитель була новою інституцією, заснованою на ктиторському приватному праві на відміну од традиційних давніх київських монастирів, яким перші надання були здійснені давньоруськими князями у XI—XII ст. і визнавалися польськими королями як свої столові маестки.

Підтверджений привілеї містив також вказівку на те, що чолобиття монастиря і братства було підтримане "деякими панами радами нашими", і з огляду на традицію попередніх підтверджень, які здійснювались на "колегію та школу для навчання латинській мові", а також згідно з "фундушем померлого вельможного Киселя, воеводи київського" с. Новосілки та приналежними до них Богушівкою, Звонками, Зобковщиною.

Таким чином, у власності монастиря згадується фундація А. Киселя. Новосілки на Ірпіні були передані у власність А. Киселя за віном його дружини Анастасії з Гулькевичів. Логічно припустити, що надання на братський монастир Кисіль здійснив між 1659 і 1670 роками. Не дивно, що це село ніколи пізніше, окрім згаданого привілею, не згадувалося у власності монастиря, оскільки, згідно з Андрусівською та Гримултівською угодами, територія, що була за рікою, переходила під юрисдикцію Польщі. Натомість вказаний присілок Звонки були на правому березі ріки і залишалися у володінні монастиря до 1786 р., щоправда були перейменовані в хутір Сподарець [31].

Також у документі підтверджувалося право на обителі с. Позняки, що надав був Петро Могила. В цьому ж документі зазначається, що згідно з попередніми королівськими наданнями, верхні церкви Трисвятительська та Воздвиженська з усіма своїми угіддями беззастережно належать монастиреві. Текст диспозиції документа: "Wielebneho Oycsa Jasinskiego Jhumena u Reknora Brackiego monastera zalecone snoty, statecznost, poboznosc, w Swietym Pismie bieglosc u niwczym niepodeyrzana wiare, wszyskie prawa, przywilegia na wszyskie dobra tego Monastyru u pa szkoly Lacinskie (bez zadney ni od kogo temu Collegium przeszkody u zatrudnienia), fundacye, komissie, nadania, immunitanes, wyszmianowanemu Monasterowi sluzace, konfirmuierny, ranyfikuiemy, u cale stwierdzamy..." — свідчив про прихильне ставлення глави польської держави до проблем і потреб Київського Братського монастиря та колегії. Однак, у листі того ж таки Варлаама Ясинського від 19 травня 1671 р. [32] більш детально описані обставини втрат, яких зазнав монастир у маєтку Новосілках: "5 мая (напевно того самого року — *Т. Л.*) пан Пиво, полковник лядський дом Божий и церков коштууючую немало зо всем, и все местечко, и замочок з будинками и оградю спалил и в попел обернул: а целком все мечем и огнем знесл". Ясинський просив християнської допомоги у відбудуванні монастирської власності.

Лист митрополита Нелюбовича-Тукальського з Канева 27 березня 1669 р. також затверджував передачу у власність монастиря на підставі універсалу, отриманого від гетьмана П. Дорошенка, "и местечко Стайки и перевоз казалем отцу Севастияну в дозор и диспозицию здати". При цьому митрополит застерігав ігумена про те, що користуватися сіножатями монастиря цього року не зможе, бо вони роздані митрополічною адміністрацією разом з Трипільськими сіножатями в оренду [33].

Отже, часи Руїни для монастиря визначаються як період великих втрат та нових придбань, що їх ігумен монастиря просив затвердити й надати на відбудову "скорбного Киевобратського монастиря".

У 1682 р. монастир отримав також підтвердження своїх володінь у грамоті-столбці Петра та Іоана Олексійовичів [34], оригінал якої зберігся дотепер; а 19-го травня 1686 р. був виданий універсал гетьмана І. Самойловича ігуменові Києво-Братського монастиря Феодосієві Гугуревичу на хутір Лутавський [35].

Початок нового етапу в процесі надбання монастирем земельної власності позначився на універсалі гетьмана Івана Мазепи, який 27-го квітня 1692р. [36] затвердив права монастиря

(ігумен Кирило Филимонович) на село Більмачівку у Івангородській сотні Ніжинського полку "для воєнного пособія". В тексті санкції універсалу йшлося також про застереження підданих виконувати повинності на користь монастиря, з його влади вилучалися лише мешканці цього села — "давних опроч Козаков", тобто старі козаки, що користувалися правом "вольностей козацьких".

1693 р. 15 червня універсалом Івана Мазепи було затверджено право монастиря на Карпилівку, Мостище, присілки Крисачівка, Лутава, ґрунти Проскуринський, Сорокушинський, Щигельський, Ходіївський, Бубменівський та 17 (!) дворових місць у Києві [37]. Надалі гетьман неодноразово винагороджував монастир земельною власністю, а царські грамоти до 1708 р. активно доповнювали правовий потенціал монастиря аж до мазепинської катастрофи.

Однак, найповнішим підтвердженням права монастиря на маєтки, які монастир отримав протягом XVI—XVII ст., є цитована грамота царів Петра та Іоана Олексійовичів від 11-го січня 1694р.

Цей найбільший імунітетний документ містить згадки про зазначені вище пункти, разом з тим, грамота через свої розміри та структуру має низку помилкових записів або таких, що без посилян. При детальному аналізі її тексту можна прослідкувати генезу імунітетних прав монастиря.

Стислий огляд описаних у статті джерел дає підставу зробити деякі висновки. Передусім документальні джерела на поземельну власність монастиря поділяються на кілька груп. Першу з них складають цілком певні збережені донині оригінали надань і підтверджень, які здебільшого стосуються надання права російською владою. Особливістю цих пам'яток є непевна хронологічна та географічна номенклатура, аналіз якої дає підстави думати, що при укладанні цих документів не досить уважно, або цілком свідомо уникалося конкретних посилян, або ж вони були нечітко сформульовані. Яскравим прикладом може бути часто цитована грамота російських царів. Однак, у її частині щодо юридичного визначення права власності царським урядом було цілком конкретно вказано умови, за яких монастир міг отримати права на зазначені пункти. Очевидно, що жорстока боротьба, яка точилася навколо землі в часи Руїни, вже по розподілові території України між Польщею та Московською державою, примушувала російський уряд знаходити компроміси між претендентами, враховуючи той факт, що Польщі московський уряд сплатив контрибуцію за право володіння цими землями і, ймовірно, католицька земельна костельна власність так само складала частку цієї суми, а, отже, розпоряджатися цією

землею російська адміністрація, а особливо після І. Виговського, вважала за своє повне право. Таким чином, підтвердження надань Б. Хмельницького та наступних гетьманів для московської царської канцелярії не було головним завданням. Важливішим була легітимізація володінь, які були *de facto* власністю Братського монастиря.

Друга група — це документи приватного походження: фондуші, купчі, даровизни тощо, які передавали у володіння монастиря певні ділянки землі, лавки, будинки та двори здебільшого в межах самого міста. Найвідомішим документом такого типу є дарча Гулевичівни. Проблема її ідентифікації та історія дослідження наразі не закінчена, як і студії над іншими приватними актами цього ж періоду, тексти яких відомі лише з пізніших копій або включень до скла-

ду інших документів. Вивчення їх ускладнене станом київських архівних фондів.

Третя — документи судових процесів, які вів Братський монастир з іншими власниками землі. Серед монастирів та церков, що діяли на той час, Братський монастир відрізнявся поміркованою політикою щодо широкомасштабних захоплень сусідських територій, як це, наприклад, здійснювала адміністрація Києво-Печерського монастиря. Нам відома за цей час лише скарга шляхтича Яна Песляка про захоплення монастирем та Гоцьким колегіумом у 1670-му р. його маєтку Лобачівщина у Київському воеводстві [38]. До цієї категорії документів належить документація монастиря пізнішого періоду його існування.

1. Памятники, изданные Временною комиссиею для разбора древних актов, высочайше учрежденною при киевском военном, подольском и волянском генерал-губернаторе (далі — *Памятники*).— К., 1846.— Т. 2.— С. 1—28.

2. Література в "Історії України-Руси" М. С. Грушевського.— Т. 7.— С. 584—585.

3. Оригінал — Российская национальная библиотека в Санкт-Петербурге Отдел рукописей. Фонд Киевской казенной палаты (далі — ОР РНБ Ф. ККП).— Оп. 1 — № 90. Опубл.: *Памятники*.—Т. 2.—С. 286—316.

4. *Сенченко Н. И., Тер-Григорян-Демьянюк Н. Э.* Киево-Могилянская академия. История Киево-Братской школы.— К., 1998. Історіографія питання висвітлена на с. 52—53.

5. *Памятники*.— Т. 2.— С. 292—293.

6. *Там само*.— С. 300—301.

7. *Закревский Н.* Описание Киева.— М., 1868 — С. 153.

8. Оригінал — ОР РНБ Ф. ККП.— Оп. 1.— № 42. Опубл.: *Памятники*.—Т. 2.— С. 144.; *Закревский М.* Вказ. праця: частково — С. 209.

9. Оригінал — ОР РНБ Ф. ККП.— Оп. 1 — № 43. Опубл.: *Памятники—1'*. 1.—2-е вид.—№ 11.—С. 428—429.

10. Акты Западной России (далі — АЗР) —Т. 4.— Спб., 1851.—С. 244.

11. *Левицкий О.* К истории водворения в Киеве унии. // Чтения в Историческом обществе Нестора-Летописца (далі — ЧИОНЛ).— Кн. 5.— С. 137—145; фрагменти судової справи у Центральному державному історичному архіві в м. Києві (далі — ЦДІАК) — Ф. 223. Оп. 1.— Спр. 429.— Арк. 1; а також Ф. 222,— Оп. 1.— Спр. 2.)

12. Киевские епархиальные ведомости (далі — КЕВ).— 1873.— № 12.— С. 359—360.

13. Архив Юго-Западной России (далі — АЮЗР)— Ч. 1.— Т. 6.— К., 1883.— С. 456—458.

14. ЦДІА К— Колекція мікрофільмів (далі — КМФ) № 32.— Оп. 1.— Спр. 444.

15. *Там само*.— Спр. 525.— Арк. 6—7.

16. ЦДІА К — Ф. 182, Канцелярія київських митрополитів.— Оп. 2.— Спр. 70.

17. Российский государственный архив древних актов (далі — РГАДА) Ф. 326 — Кн. 193.— Арк. 14 зв.— 16.

18. *Памятники*.— Т. 2.— С. 155—180.

19. *Там само*.— С. 439—440.

20. *Там само*.— С. 294—295.

21. *Там само*.— С. 301.

22. Універсали Богдана Хмельницького 1648—1657.— К., 1998.—С. 116—117.

23. Копія — ОР РНБ — Ф. ККП — Оп. 1.— № 19. Опубл.: *Памятники*.— Т. 2 — С. 448—449.

24. *Памятники*.— Т. 2.— С. 213—222.

25. Оригінал — ОР РНБ — Ф. ККП.— Оп. 1.— № 50.

26. *Харламович К. В.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь.— Казань, 1914.— С. 25—27.

27. *Мицк Ю.* Нові дані до біографії Петра Конашевича // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність...— Л., 1998.— № 5 — С. 418.

28. ОР РНБ — Ф. ККП — Оп. 1.— № 57. (Опубл. ПКК Т. 2. Вид. 1.—С. 224—226).

29. Описание Киева. М.— 1868.—С. 156.

30. Часи гетьманства П. Дорошенка. Опубл.: *Памятники*.—Т. 1.—С. 238—247.

31. *Fr. Sysyn.* Between Poland and the Ukraine: The dilemma of Adam Kisil 1600—1653.— Harvard Ukrainian Research Institute, 1985.— P. 53, 166, 219, 270, 317. Авторів ці дані не були відомі. Так само цей факт не зазначений у працях Руліковського, на якого посиляється Сисин.

32. *Памятники*.— Т. 1.— № 25; *Закревский М.* Вказ. праця.— С. 157.

33. *Там само*.— С. 232—237.

34. ЦДІА К — Ф. 128.— Оп. Грам.— Спр. 11.

35. Оригінал: ОР РНБ — Ф. ККП.— Оп. 1.— № 67.

36. *Там само* — С. 281—285.

37. Опубл.: *Памятники*.—Т. 2.— С. 300—315; *Закревский М.* Вказ. праця. Скорочено.— С. 143.

38. *Памятники*.— Т. 2.— С. 457—460.

Lyuta T. Yu.

**THE LAND OWNERSHIP OF THE KYIV-
BROTHERLY EPIPHANY MONASTERY IN 17th c.**

The article deals with the history of the formation and further development of the land estates of the Kyiv-Brotherly Epiphany monastery in 17th c. The donations of the Ukrainian Hetmans and the Polish Kings, Russian Imperial charters on the landlordship, appropriate copies and the registers form a basis of the legal rights of this monastery to the land estates.